

UKM 05/17 *Sykt rik*

- om økonomi, livsstil, verdier og valg

Kirkemøte 2018 skal behandle en sak om økonomi og etikk, og Kirkerådet lager en omfattende utredning til drøfting av dette tema. UKM er utfordret til å si noe om temaet. Et overordnet spørsmål er hvilke perspektiver og verdier som skal vektlegges i økonomi og politikk.

Økonomi er viktig og angår alle

Mange unge er muligens mindre interessert i børsnoteringer eller gjeldssanering for Hellas, men stopper kanskje opp når nyheter omtaler utviklingen av boligpriser ved aktuelle studiesteder.

De fleste er dessuten opptatt av hva slags utdanning og yrke man skal velge: Hvilke jobber gir spennende utfordringer, status blant familie og venner og nok penger til å realisere drømmer om hus, reiser, klær eller bil? For mange unge fører studielån, og lån for kjøp av første bolig til at man sitter igjen med mye gjeld som legger føringer for hva man kan gjøre i lang tid fremover.

Verdier, valg, politikk og økonomi

Alt dette henger igjen sammen med viktige verdispørsmål: Hva vil jeg med livet mitt? Å bli maks rik for å kunne kjøpe det jeg vil ha, eller å bruke mine talenter og interesser til å engasjere meg for noe jeg brenner for, som andre mennesker, rettferdighet og/ eller miljø- og klimaspørsmål? Hva ønsker jeg for Norge og verden? De fleste i Norge er så heldige å kunne foreta selvstendige veivalg som fører oss videre i den ene eller andre retningen. Svært mange mennesker i verden har ikke slike valgmuligheter, men må sørge for nok mat til seg selv og sin familie. Men de er til gjengjeld i stor grad påvirket av de valgene vi i vår del av verden tar.

Det finnes store ulikheter i verden og i alle land: 1 % av verdens befolkning eier mer enn de 99 % andre viser en rapport fra Oxfam i 2016 ¹. Den viser også at et globalt nettverk av skatteparadiser² tillater verdens rikeste å skjule 7,6 trillioner USD, mer enn bruttonasjonalproduktet til Tyskland og Storbritannia til sammen. «Åtte menn eier like mye som halvparten av jordens befolkning» skriver Oxfam i anledning av World Economic forum i Davos januar 2017. Politikk, økonomi, etikk og verdier henger tett sammen både når det gjelder mitt liv og mine valg, og Norges veivalg nasjonalt og globalt. Det er vårt felles ansvar å velge kurs. Omvendt påvirker globale og nasjonale økonomiske veivalg vår privatøkonomi direkte, for eksempel gjennom priser, skatter, støtteordninger, osv.

Bærekraftig utvikling forutsetter at man ser sosiale, økologiske og økonomiske utfordringer og løsninger i sammenheng. Det økonomiske systemet som har preget den vestlige verden de siste årtier, blir av mange kritisert for å ha utelatt noen av disse sammenhenger i sine vurderinger og prioriteringer. En vanlig tanke i dag er at kontinuerlig økonomisk vekst, drevet av egeninteresse og konkurranse skal skape en størst mulig kake. Det skal komme alle til gode. Kritikerne mener at en slik tenkning ha åpnet vei for at enkelte kan berike seg på bekostninger av mange andre og miljøet. Noen tjener seg rik mens andre må betale kostnadene.

¹ Se, Oxfam, *An Economy for the 1%. How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped*. Oxford: Oxfam GB, 2016. Tilgjengelig på:

https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf. Sist besøkt 17.2.2017.

² UKM har tidligere uttalt seg om skatteparadiser, sak UKM 04/10

UKM 2012 uttalte seg for eksempel om at etikk må komme foran profitt i investeringene som Norge gjør gjennom oljefondet.³

Økonomi er et speilbilde av våre liv og våre samfunn, våre verdier og aktiviteter. Derfor angår det hver enkelt av oss, hele samfunnet og kirken i stor grad. Det gjenspeiles også i hele Bibelen og kirkehistorien.

Bibelske perspektiver

(du kan evt. lese mer om dette i vedlegget)

Allerede på Bibelens første sider skildrer *urfortellingene* menneskene som skapt i Guds bilde, og med et gudgitt oppdrag å *legge jorden under seg* og å *herske* (1 Mos 1,27 f.), men også å *dyrke og passe hagen* (1 Mos 2,15). Mennesket, selv del av Guds skaperverk, får i oppgave å være en ansvarlig forvalter av Guds hus (gresk *oikos*). All menneskelig virksomhet kan slik forstås som god eller dårlig husholderskap og forvaltning (gresk *oikonomia*).

I skildringen av syndefallet (1 Mos 3) og i de følgende kapitler beskrives det hvordan mennesket overskrider sin tildelte rolle. Ordet *synd* betyr å bomme på målet, noe som fører til bortvisning fra paradiset og forbannelse av jorden. Disse urfortellingene har blitt en solid plattform for kristen selvforståelse og har preget mennesker i kirkehistoriens forskjellige epoker.

Hele det **gamle testamente** betrakter verden som god og som Guds eiendom. Menneskene skal forvalte den i takknemlighet og til beste for alle skapninger. Økonomisk aktivitet er positiv hvis den ikke styres ut i fra egoistiske ønsker og behov, men med fokus på rettferd og til det beste også for de fattige og underprivilegerte.

Hele livet, også det økonomiske, var bestemt av forholdet til Gud. Det ble gitt en kraftig advarsel mot avgudsdyrkelsen i fortellingen om *dansen rundt gullkalven*. Begrepet er blitt et kjent ordspråk for en situasjon der materialisme er blitt alle tings målestokk og avgud.

Bibelen – et kampskrift mot fattigdom og urettferdighet?

Verbum forlag lanserte 2015 Fattigdoms- og rettferdighetsbibelen, der nesten 3000 vers som handler om fattigdom og rettferdighet, er markert med farge.

Forlaget skriver på sine nettsider: Kampen mot fattigdom og urettferdighet er like viktig i dag som da Bibelen ble skrevet. Tekster i Bibelen utfordrer oss til refleksjon og til handling – lokalt og globalt. Derfor inneholder boka i tillegg 25 tekstrefleksjoner som

tolker bibeltekstene inn i vår samtid. Klimarettferdighet, rettferdig handel og forholdet til fattige tilreisende er noen av temaene som løftes fram for å inspirere alle som ønsker å bidra til en bedre og mer rettferdig verden.

? I vårt samfunn

bidrar skatt skal bidra til å utjevne forskjeller. Synes du det er greit å betale skatt hvis det tjener finansiering av felles goder og velferdsordninger som skole- og helsevesen?

Penga eller livet.

En Jesus-dojo om penger og tid.

Noe for deg?

Våren 2017 inviterte Etter Kristus, et nettverk for kristen trospraksis, folk til for en periode å arbeide torsdagskvelder i fellesskap med privatøkonomi, kalender og bruk av egne ressurser. Ikke bare ved å prate, men gjennom å selge/ gi bort eiendeler og ha fokus på budsjettering av tid og penger. («Dojo» er det japanske navnet for treningsstudio. Å formes av Jesus gjøres gjennom konkret øvelse, refleksjon rundt praksiserfaring og teoretisk fordypning, skriver Etter Kristus.)

³ UKM 12/12 Etikk foran profitt i oljefondet.

Se også UKM 04/10 og UKM 09/10 om Opplysningsvesenets fond og etisk plassering av penger.

Også i det **nye testamente** bekrefter Jesus økonomiens tjenende funksjon, og advarer kraftig mot avgudsdyrkelsen, der mammon og rikdom blir mål i seg selv. Takknemlighet, nøysomhet og ansvar skal prege disiplenes liv.

Når Jesus i begynnelsen av sitt virke talte i synagogen i Nasaret sier han, gjennom å sitere Jesaja: Mitt oppdrag i verden er å *«å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri og rope ut et nådens år fra Herren»* (Luk 4,18).

I dette ligger de gode nyhetene, evangeliet. Med tanke på hva NT har å si om økonomi setter denne proklamasjonen tonen.

Guds komme til jorden i Jesus Kristus, inkarnasjonen, er det sentrale dogme i kristen tro, slik det kommer til uttrykk i andre trosartikkel. Guds identifikasjon med det skapte kan neppe uttrykkes sterkere og har kosmisk betydning. Gudsrelasjonen, gjennom etterfølgelse av Jesus, blir grunnlaget for vår relasjon til medmennesker, medskapninger og jorda.

Som hans etterfølgere skal vi leve som borgere av Guds rike, elske Gud og vår neste og ikke samle oss skatter på jorden. Tilliten til Guds omsorg gjør det mulig å overvinne Mammons makt.

? Både det gamle og nye testamente understreker økonomiens tjenende funksjon. Det materielle var en gave fra Gud som skal brukes på en god og rettferdig måte. Takknemlighet, nøysomhet og ansvar kan stå som stikkord for holdninger som skulle prege disiplenes liv. Hvordan kan dette utfordre oss i dag, privat og politisk?

Økonomisk etikk gjennom historien: Kirken påvirker staten

Kirken har gjennom historien forsøkt å etterleve bibelske normer ved å tolke dem inn i sin kontekst. Noen, som Frans av Assisi, har satt dype spor etter seg. I Norden har forståelsen av samfunnets utforming og etiske normer i særlig grad vært preget av Martin Luthers kallsettikk og hans forståelse av samvirke mellom kirke og stat. I tillegg har Hans Nielsen Hauges samfunnsbyggende gründervirksomhet satt dype spor.

Kristent barmhjertighetsarbeid har i stor grad påvirket samfunnsutviklingen i Norge og viktige elementer i vår moderne velferdsstaten kan direkte spores tilbake til reformasjonen. Det går en rød tråd fra kirkens diakonale og sosiale engasjement i historien til dagens velferdsstat på den ene siden, og kirkens arbeid og stemme i dag som en av mange aktører i samfunnet.

Kirkekritikk av grådighet

Den norske kirke har i lang tid vært opptatt av sosialetiske temaer, og organer som Ungdommens Kirkemøte, Kirkemøte og Bispemøtet har avgitt mange uttalelser til rettferd, klima og miljø. Mange av dem berører også økonomi. Kritiske stemmer betegner derfor Dnk som «raddiskirke». Men gjennomgangen nedenfor viser at den slett ikke er alene i sin forståelse og tolkning av Bibelen i slike spørsmål:

Pave Frans offentliggjorde sommeren 2015 encyklikaen **«Laudato Si»**, et omfattende rundskriv med undertittel *omsorgen for vårt felles hjem*, rettet mot alle mennesker, uansett tro. Rundskrivet vakte oppsikt og ga klare innspill til FNs arbeid med bærekraftsmålene og klimaforhandlinger. Paven gir en teologisk begrunnelse for å engasjere seg. Han ser problemenes røtter i menneskelig atferd, som også kommer til uttrykk i en økonomi der profitt er eneste målestokk. Han tror derfor heller ikke at markedskrefter alene kan løse problemene.

Her er han helt på linje med **Kirkenes Verdensråd** som i boken «*The Greed Line. Tool for a just economy*»⁴ betegner **grådighet** som årsak for krisene i finans, økonomi, politikk og økologi. Hovedproblemet ligger på strukturer der finans- og økonomisystemer er fundert på antakelsen at mer økonomisk vekst alltid er et gode. Sosiale og økologiske problemer som følger i kjølvannet blir neglisjert som «eksternaliteter». Grådighet er et spirituelt og moralsk tema, mener KV, og sier at det er viktig at kirkene fremmer bevissthet om økonomiske forhold og bekjemper grådigheten på alle nivåer.

Konferansen av europeiske kirker (KEK) offentliggjorde sommeren 2017 et posisjonspapir som oppfordrer sine medlemskirker til å engasjere seg i økonomiske spørsmål. Det begrunner sine holdninger som en logisk følge av et trinitarisk gudsbilde som beskriver en **gjensidig avhengighet og relasjon** mellom Gud som Far, Sønn og Hellig ånd. I Kristus og Den hellige ånd er Gud Skaper tilstede i sitt skaperverk som frigjør og livgiver. Derfor er også *oikonomia* (husholdning) en visjon av gjensidig avhengighet og fellesskap og en bevissthet på verdier som ansvar, rettferdighet og solidaritet med hverandre og hele skaperverket. Økonomiske systemer må utfordres på sine følger for det menneskelige og økologiske fellesskapet.

I **Sigtuna-erklæringen om teologi, skatt og sosial beskyttelse** januar 2017 beskrev representanter for 25 kirker og organisasjoner fra 20 land sin dype bekymring for den voksende ulikheten av goder i verden og dens følger for menneskers liv.

Det understrekes at kirker har stått, og står, i spissen for etablering av sosiale ordninger og støtte for mennesker i nød. Kirkene har en viktig rolle i arbeidet med å fremme rettferdige samfunn og sikre sosial beskyttelse for alle mennesker. Skatt er et grunnleggende instrument for å omfordele velstand og for å finansiere felles goder slik at alle kan leve et verdig liv.

Også i avslutningsbudskapet fra generalforsamlingen til det **Lutherske verdensforbund (LVF)** i Windhoek/ Namibia mai 2017⁵ understrekes det at Guds betingelsesløse kjærlighet er en gave som er **gratis**, og at **frelse, mennesker og skaperverket ikke er til salgs**. LVF mener at mange sosiale og økonomiske faktorer utfordrer friheten. Selv om det er gjort store fremskritt med å utrydde ekstrem fattigdom i verden, må det erkjennes samtidig at noen få eier ekstremt mye, og at ulikheten øker. Når det gjelder økologisk utvikling fordømmer LVF et økende forbruk som årlig forbruker 1, 6 planeter. Fellesskapets medlemmer utfordres til å være ansvarlige tjenere som beskytter skaperverket.

Er økonomi verdinøytral?

Økonomi er et uttrykk for menneskelig aktivitet, først og fremst for å tilfredsstille behov. Som jeger, samler og jorddyrker er mennesket produsent. Bytte av fangst og grøde er begynnelsen på handel. Allerede i tidlige kulturer vokste det frem former for pengeøkonomi, bytteenheter med symbolverdi.

Den fremste økonomiske tenkeren i antikken var Aristoteles. Han anså handel og bytte som noe naturlig, men pengeøkonomi og jakt på profitt som unaturlig og forkastelig. Han betegnet dette som **krematistikk** (berikelseskunst), i motsetning til **oikonomia** (husholderskap, forvaltning).

Økonomien beholdt denne husholder-forståelsen fram mot slutten av 1700tallet. I opplysningstiden var det Adam Smith (1723-1790) som på mest innflytelsesrikt og systematisk vis utarbeidet en økonomisk teori. Grunntanken i hans hovedverk, *Nasjonenes velstand*, sier at hvis den **økonomiske**

⁴ Athena Peralta and Rogate Mshana (red.) *The Greed line. Tool for a just economy*, WCC publications, Geneva 2016

⁵ <https://www.lutheranworld.org/news/called-turn-outward-gratitude-service>. Dette avsnittet er et sammendrag og oversettelse av tekster fra LVFs nettsider

egeninteressen får utfolde seg, så vokser fellesskapets velstand. Dette skjer på tross av at velstandsøkningen ikke er det egentlige motivet bak aktiviteten.

Egeninteressen blir drivkraften i økonomien, og menneskets mulighet til å øke fortjenesten og profitt fører til arbeidsdeling og spesialisering. Likevel har Smith et mer nyansert syn enn mange av hans etterfølgere: Mennesket er ikke bare selvisk, men har også en interesse av at andre skal lykkes. Det bør være en balanse mellom det selviske og det sympatiske. Konkurransen mellom aktørene er helt sentral i hans teori, monopol eller politiske føringer som begrenser konkurransen, er en fiende av god økonomisk drift.

Gjennom historien har pendelen svingt mellom hvor mye (statlig) styring og frihet det skal være i økonomien. Særlig neoklassisk tenkning (slutten av 1800tallet) og økonomer etter annen verdenskrig forfektet mest mulig frihet uten statlig styring og inngripen. Under regjeringen til M. Thatcher i Storbritannia og R. Reagan i USA i 1980årene ble denne tenkningen dominerende i verden.

Utredningen til Kirkemøte problematiserer at samfunnsøkonomi kan fremstå som en verdinøytral vitenskap og ikke bør forstyrres av styrende inngrep. Det har ført til for lite fokus på etikk, og økonomien synes å ha utviklet en egedynamikk som har ført til en rekke kriser, med finanskrisen fra 2008/ 2009 som eksempel. Noen tjener store beløp og andre må betale regningen. Dette får store sosiale følger (som flyktningekrise, voksende ulikhet, arbeidsledighet og gjeldskrise), og økologiske konsekvenser (som tap av artsmangfold og klimaendringer). Den ene av de tre pilarene for en bærekraftig utvikling, økonomi, påvirker de to andre, sosial og økologisk utvikling, i stor grad. Korrupsjon, gjeldskrise og en uklar forståelse hvordan konstant økonomisk vekst skal kombineres med bærekraft er andre problemer som diskuteres i Kirkerådets utredning. Det pekes på en rekke økonomer som fremmer behov for nytenkning, vektlegging av sosiale og økologiske forhold og alternativ tenkning som for eksempel sirkulær økonomi.

Verdier og perspektiver

Et søk på ordet «verdiskaping» på Google gir ca. 400 000 oppslag. De fleste har noe med penger og kapital å gjøre. Men er det bare disse verdier som bør skapes? Vi spurte innledningsvis hvilke verdier som er viktige for deg.

Intervjuundersøkelsen *Norsk Monitor* definerer verdier som et individs grunnleggende mål for seg og samfunnet (*målverdier*), og hvordan det er riktig å gå frem for å nå disse (*middelverdier*).

Svarene gir annethvert år et bilde av et norsk «verdilandskapet» med 25 verdipar (f. eks. *religiøs/ ikke-religiøs, miljøvern/ industrivekst*). Deres forhold til hverandre, fordeling i befolkningen og utviklingen over tid forteller om bevegelsen i samfunnets verdier.

Forskjellig vektlegging av verdier utgjør bakgrunnen for debatt og avgjørelser i konkrete politiske spørsmål som skattenivå, statlig styring, oljeutvinning eller klimakutt.

Det er stor behov for en åpen og ærlig dialog om verdier og verdikonflikter. Partienes valgprogrammer forteller hva de vil prioritere, og vi gir vår stemme til den retningen vi ønsker eller anser som viktigst.

Hvert fjerde år legger finansdepartementet på vegne av **regjeringen** frem en **perspektivmelding** som beskriver hvordan sannsynligvis Norges økonomi kommer til å utvikle seg de neste 50-60 år: Hva er trender i verden og utviklingen i Norge når det gjelder arbeidsliv og sysselsetting, oljesektoren, landbruket og bosettingen i distriktene, flyktninger og innvandring, miljø- og klimaproblemene, forholdet mellom offentlig og privat sektor? Hva kreves for å sikre velstand for hele befolkningen? Hvordan skape kontinuerlig vekst i vårt bruttonasjonalprodukt (BNP) og forene det med bærekraft og begrensede ressurser i verden?

Det er ikke store prinsipielle forskjeller mellom perspektivmeldingen fra Stoltenberg-regjeringen i 2013 og Solberg-regjeringen i 2017: Produktivitetsveksten må opp om velstandsveksten skal fortsette. Flere må jobbe mer og lengre. De som velger å jobbe mindre blir kritisert, fordi de da også betaler mindre skatt.

I utredningen gis det stemme til to kritikere av en slik «stø-kurs» - tenkning: WWF-lederen Nina Jensen beskriver en fremtidsvisjon der Norge gjennom sterk satsing på miljøvennlig teknologi og en sirkulær økonomiforståelse har klart overgangen til et bærekraftig samfunn. Forfatteren Simen Tveitereid kritiserer at regjeringens perspektivmelding fra 2017 fremstiller de som velger fritid fremfor mer velstand som samfunnssnyltere. Han mener at vi bør erkjenne at mye av det som har virkelig verdi er gratis.

Utfordringsspørsmål til komiteen:

- **Kan UKM formulere en perspektivmelding** som gir håp og beskriver en fremtid vi vil ha? Hvilke ønsker og mål har vi for kirken, Norge, verden og våre liv?
- Når er nok nok? Bør det lages en global grådighetsgrense, på linje med fattigdomsgrensen?
- Hva er alternativer til mer arbeid, forbruk og evig vekst?
- Hvordan kan vi utfordre de som har makt, uten å underslå at dette også gjelder oss selv? Hva med mitt eget forbruk?
- Er kirken selv blitt en «forbrukspusher» siden dåp, konfirmasjon og bryllup har blitt så dyrt at folk mener de ikke ha råd til det?
- Ville kirkens arbeid (f.eks. konfirmasjonsundervisning) sett annerledes ut hvis vi tar inn over oss at en del barn er fattige?
- Hvordan kan vi utfordre kirken til å være et tydelig eksempel på kristne verdier med fokus på vår neste og Skaperverket i egen praksis? Kan og bør det etableres et eget bærekraftfond for kirkelig arbeid?

Vedlegg: Mer om bibelske perspektiver og fra kirkehistorien

Mer om bibelske perspektiver og fra kirkehistorien

Allerede på Bibelens første sider skildrer *urfortellingene* menneskene som skapt i Guds bilde, og med et gudgitt oppdrag å *legge jorden under seg* og å *herske* (1 Mos 1,27 f.), men også å *dyrke og passe hagen* (1 Mos 2,15). Mennesket, selv del av Guds skaperverk, får i oppgave å være en ansvarlig forvalter av Guds hus (gresk *oikos*). All menneskelig virksomhet kan slik forstås som god eller dårlig husholderskap og forvaltning (gresk *oikonomia*).

I skildringen av syndefallet (1 Mos 3) beskrives det hvordan mennesket overskrider sin tildelte rolle ved å ville bli lik Gud. Ordet *synd* (gresk *hamartia*) betyr å bomme på målet, noe som fører til bortvisning fra paradiset og forbannelse av jorden. Også de følgende fortellingene om Kain og Abel, Noah og Babels tårn beskriver menneskelig opprør mot Gud.

Disse urfortellingene har blitt en solid plattform for menneskelig selvforståelse i jødisk og kristen tenkning, og har preget mennesker i kirkehistoriens forskjellige epoker.

Hele det **gamle testamente** betrakter verden som en god gave, gitt av Gud, som mennesket skal forvalte og som skal komme alle skapninger til gode. Økonomisk aktivitet er positiv hvis den ikke styres ut i fra egoistiske ønsker og behov, men med fokus på rettferd og til det beste også for de fattige og underpriviligerte.

Når mennesket derfor bruker det skapte, skjer det i takknemlighet og i neste omgang i viljen til å behandle gaven etter giverens ønske: **Vårt moralske ansvar, hvordan vi forholder oss til skaperverket, har mest av alt sin bakgrunn i takknemlighet.** Nettopp fordi verden er tenkt som et godt sted og som en gave til menneskene, må det vernes når den er truet. Helt sentralt i denne sammenhengen står omsorgen for de fattige, de fremmede, de farløse og enkene (2 Mos 22,21-25; 5 Mos 10,17-19).

På *Sabbaten* skulle **hvilen gi perspektiv** på arbeidet og strevet med å sikre sin egen eksistens. Hvert sjuende år skulle det ikke dyrkes noe på åkrene, og gjeld skulle ettergis (se 5 Mos 25). Det som eventuelt vokste, skulle de fattige ha. Hvert 49 år (hvert *jubelår*) skulle alt land som hadde skiftet eier siden siste jubelår, returneres til den opprinnelige eieren. Innkreving av renter fra egen folkegruppe og pantsetting forbyes (5 Mos 23,19; 24,6,10,17), og inntekten fra *tiende* skulle gå til dem som ikke hadde noe land å leve av (5 Mos 14,22-29).

På ulike måter representerte disse bestemmelsene begrensninger i det økonomiske eierskapet, begrunnet med at Herren var den egentlige eier av landet (5 Mos 25,23), mennesker var **Guds gjester på jorden**. Det var ikke noe det skal handles med for å øke sin egen formue. På denne måten ble solidariteten med de fattige uttrykt, og classeskillene fikk ikke utvikle seg fritt.

Gjennom **profetene** krever Gud rettferdighet, og anklager de rike og for å sette egen velvære og sosiale status over kravet om å ta seg av fattige, slik pakten og loven påla dem å gjøre (Jes 10,1-4; Amos 6,1; 4-7). Det de velstående hadde å tilby: offer, røkelse, overholdelse av sabbaten og festene (Jes 1,10-20) var helt underordnet.

Bakgrunnen for profetenes kraftige kritikk var at pengene selv var blitt et instrument for å samle mer penger, langt ut over det en personlig hadde bruk for. Da ble både grådighet og maktutøvelse nærliggende fristelser. Ønsket om å samle stadig mer penger ble institusjonalisert gjennom lån med renter. Om en måtte låne for å kunne kjøpe såkorn og måtte stille det en eide som sikkerhet, lå veien

åpen for å ende opp som gjeldsslave. Slik ble stillingen til små bønder svært utsatt. Mennesker begynte å betrakte hverandre som konkurrenter.

Likevel har de bibelske forfatterne en ganske positiv innstilling til vanlig økonomisk virksomhet, og det ble ikke sett på som problematisk at mennesker brukte sine evner for å skaffe seg selv og sin familie velstand og rikdom (se f.eks. historiene om Jakob og Josef). Forutsetningen var likevel at rikdommen ble brukt slik at en også tilgodeså andres behov og var lojale mot dem som ikke kunne ta vare på seg selv økonomisk.

Advarsel mot avgudsdyrkelse

Hele livet, også det økonomiske, var bestemt av forholdet til Gud. Det ble gitt en kraftig advarsel mot avgudsdyrkelsen i fortellingen fra Sinai-ørkenen, der et misfornøyd og utålmodig Israelfolk lager seg en avgud av smykker og gull, som folk ofrer til, tilber og danser rundt. Slik er begrepet *Dansen rundt gullkalven* blitt et kjent ordspråk for en situasjon der penger, grådighet og egeninteresse er blitt alle tings målestokk og avgud.

Også i det **nye testamente** bekrefter Jesus økonomiens tjenende funksjon, og advarer kraftig mot avgudsdyrkelsen, der mammon og rikdom blir mål i seg selv. Takknemlighet, nøysomhet og ansvar skal prege disiplenes liv.

Når Jesus i begynnelsen av sitt virke talte i synagogen i Nasaret sier han, gjennom å sitere Jesaja: Mitt oppdrag i verden er å «å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri og rope ut et nådens år fra Herren» (Luk 4,18).

I dette ligger de gode nyhetene, evangeliet. Med tanke på hva NT har å si om økonomi og økonomisk aktivitet setter denne proklamasjonen tonen. Noen viktige perspektiver:

Inkarnasjon – Gud identifiserer seg med det skapte: Guds komme til jorden i Jesus Kristus er det sentrale dogme i kristen tro, slik det kommer til uttrykk i andre trosartikkel. Guds identifikasjon med det skapte kan neppe uttrykkes sterkere og har kosmisk betydning. Gudsrelasjonen, gjennom etterfølgelse av Jesus, blir grunnlaget for vår relasjon til medmennesker, medskapninger og jorda.

Borgere av Guds rike: «Guds rike er kommet nær. Vend om og tro på evangeliet», forkynte Jesus (Mark 1,15). På den ene siden betyr det at Gud er nær og at han er kommet for å kjempe mot det onde og forandre verden, og er et kall til mennesker om å ta del i «Guds prosjekt». Samtidig er ikke Guds rike realitet helt og fullt. Vi er underveis, og den endelige fremtid og forandring ligger i Guds hender. Bønnen i Fadervår – «La ditt rike komme» – er en bønn om at Gud rike, Guds herredømme og gode vilje må bli virkelig og levende i menneskers liv og i denne verden.

Guds nærvær i verden åpner for en ny innretning av livet: «Søk først Guds rike og hans rettferdighet, så skal dere få alt det andre i tillegg.» (Matt 6,33) Det gjelder å prioritere rett og verne om det som er viktig. Å skaffe seg stadig nye ting gir ikke sikkerhet. Den kan bare Gud gi. Den som satser på en sikkerhet basert på det materielle, står i fare for å distansere seg fra Gud: Det gjelder ikke å samle seg skatter på jorden, men i himmelen. Der skatten er, vil ditt hjerte være.

Valget mellom Gud og mammon: Valget står mellom Gud og Mammon (Matt 6,19-24). Jesus introduserer en ny orden: Den første skal bli den siste og den siste den første. Tilliten til Guds omsorg bærer i seg en mulighet til å overvinne Mammons makt. I denne nye orden er det ikke det en eier som gir liv. Derfor skal en ta seg i vare for all slags grådighet. Den sanne rikdom er i Gud (Luk 12,13-21). Også fortellingene om Jesu møte med den rike unge mannen (Luk 18,18-27) og liknelsen om den rike mannen og Lasarus (Luk 16,19-31) understreker dette.

Jesus hadde ikke et negativt syn på materielle goder i seg selv (se for eksempel Joh 2,1-11), men de måtte ikke få så stor plass at Guds rike kom i annen rekke.

Kall til å bli disippel: Jesus kalte mange ulike mennesker som disipler som skal virkeliggjøre noe av det som en gang skal komme allerede i dag. De var villige til å la forpliktelsen til Jesus få prioritet framfor de overbevisningene, fordelene og strevet, som så langt hadde styrt livene deres. Jesu kall var et kall til å elske Gud og sin neste. Noen gav opp det de eide og forlot familie og venner, men langt fra alle gjorde det. Likevel ble de regnet som disipler. Alle skulle ut fra sine forutsetninger bidra med noe for å hjelpe mennesker som er i nød. Dette kallet er det som skal prøves i dommen, hvordan vi tok oss av de fattige, syke og de som er «minst» iblant oss (Matt 25,31-46).

Andre viktige perspektiver er Jesu oppgjør med pengevekslerne på tempelplassen (Joh 2,13-17; Mark 11,15-17 par) der han protesterer mot at Guds hus ble gjort om til markeds plass, og praksisen til menigheten i Jerusalem som hadde alt felles og delte med hverandre etter behov (Apg 2,44-47; jf. 4,34-37).

Paulus formante menighetene til å dele med de fattige. Hans advarsel mot rikdom henger på det nøyeste sammen med kravet om å elske sin neste som seg selv (Rom 13,9; jf. 1 Joh 3,17f). Advarselen mot rikdom og anklagen om mangel på omsorg for andre suppleres i Bibelen av en praktisk leveregel: Guds frykt med nøysomhet er en stor vinning. Har vi mat og klær, så skal vi være tilfreds med det (1 Tim 6,6-8).

Økonomisk etikk gjennom historien: Kirken påvirker staten

Selv påvirket av sin tid har kirken gjennom historien forsøkt å etterleve bibelske normer ved å tolke dem inn i sin kontekst. Noen, som Frans av Assisi, har satt dype spor etter seg. I Norden har forståelsen av samfunnets utforming og etiske normer i særlig grad vært preget av Martin Luthers kallsetikk og hans forståelse av samvirke mellom kirke og stat. I tillegg har Hans Nielsen Hauges samfunnsbyggende gründervirksomhet, der brorskapstanken, tjenesteoppdraget, forvalteransvaret og likeverdstanden utgjorde en etiske kjerne, satt dype spor.

Selv om kirkens representanter i historien ikke sjelden også har tenkt på egen vinning og har stått på de rikes og mektiges side, har hele kirkehistorien vist eksempler på kirkens kritikk av grådighet på bekostning av de svake og fellesskapet.

Kristent barmhjertighetsarbeid har i stor grad påvirket samfunnsutviklingen i Norge. Viktige elementer i vår moderne velferdsstaten kan direkte spores tilbake til reformasjonen. Den bidro til at langt flere ble lese- og skrivekyttinge, og den la grunnlaget for utviklingen av et offentlig helse- og skolevesen.

Boken «*Trådene i samfunnsveven-Hva har reformasjonen betydd for Norge?*»⁶, belyser hvordan det går en rød tråd fra kirkens diakonale og sosiale engasjement i historien til dagens velferdsstat på den ene siden, og kirkens arbeid og stemme i dag som en av mange aktører i samfunnet. Reformasjonen påla verdslige myndigheter ansvar for innbyggernes ve og vel, noe som bidro til fremveksten av det moderne velferdssamfunnet:

Den lutherske kallstanken bekreftet ethvert kristenmenneskets rolle i tjenesten for nesten, og den understreket at denne tjenesten har sitt sted i verdens hverdag, i hjemmet, i nabolaget og på arbeidsplassen. Å følge Guds kall betyr ikke å flykte fra verden inn i religiøse rom.⁷

⁶ Trådene i samfunnsveven, Verbum forlag 2017, s.5

⁷ Trådene i samfunnsveven, Verbum forlag 2017, s.164

Fremveksten av diakonale institusjoner og organisasjoner

Denne forståelsen preget først særlig presters rolle i samfunnet. Gjennom Hauge og lekmannsbevegelsen ble dette utvidet på alle, både når det gjelder omsorgsarbeid, holdningsskapende arbeid og politisk påvirkning. Slik fikk for eksempel Oslo indremisjon en viktig rolle i etableringen av sosiale tiltak og institusjoner. I 1985 skiftet den navn til Kirkens Bymisjon, i dag en storbedrift innen helse- og omsorgssektoren. Den ønsker fortsatt å være et uttrykk for kirkens diakonale oppdrag og en pådriver for rettferdighet og solidaritet med vanskeligstilte grupper. Liknende gjelder utviklingen fra Diakonissehuset Lovisenberg og Diakonhjemmet til VID vitenskapelige høgskole.

Kirkens Nødhjelp (KN) ble etablert i 1947 og er i dag en av Norges største bistandsorganisasjoner som har bred støtte i befolkningen og myndighetenes anerkjennelse som profesjonell aktør. KN har ikke bare fokus på nødhjelp og utviklingsarbeid, men også politisk beslutningspåvirkning for å fremme rettferdige ordninger i verdenssamfunnet. Alle de ovennevnte organisasjoner og institusjoner er blitt selv, ved siden av sitt diakonale arbeid, store økonomiske aktører med ansvar for mange tusen arbeidsplasser og hundrevis av millioner kroner i sine budsjetter.

Gjennom misjonsorganisasjonene er dette kirkelige engasjement siden 1840-tallet også blitt eksportert fra Norge til mange andre land. Både evangelisering og sosialpolitisk arbeid er blitt forstått og praktisert som deler av kirkenes grunnleggende oppdrag. Kirkemøtet 2012 understreket en slik holistisk (helhetlig) misjonsforståelse gjennom saken 7/2012 *Misjon til forandring*. Her pekes det på sammenhengen mellom misjonsoppdraget og kirkens identitet som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.